

ДЗ «Луганський державний медичний університет», м. Рубіжне
**ОНТОЛОГІЯ ПОДІБНОСТІ: ЛІНГВАЛЬНИЙ ВИМІР
 АНАТОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

У пропонованій статті наголошено на необхідності когнітивно-ономасіологічного переформатування підходів до опанування різних термінологічних систем, зокрема анатомічної терміносистеми. Акцентовано увагу на доцільності створення термінологічного глосарію «ОНТОЛОГІЯ ПОДІБНОСТІ» як інтегрованого довідкового видання з анатомічної термінології з урахуванням особливостей лінгвального виміру функціонування термінологічних одиниць. Представлено теоретичне підґрунтя проекту термінологічного глосарію та обґрунтовано базові принципи його будови.

Ключові слова: лінгвальний вимір, анатомічна термінологія, когнітивно-ономасіологічне моделювання, термінологічне гніздо, дериваційні форманти.

The proposed article emphasizes the need for cognitive and onomasiological reformatting of the approaches to mastering various terminological systems, in particular anatomical terminological system. The emphasis is placed on the expediency of creating a terminological glossary "ONTOLOGY OF SIMILARITY" as an integrated reference edition on anatomical terminology, taking into account the peculiarities of the linguistic dimension of the functioning of terminological units. The theoretical basis of the project of the terminological glossary is presented and the basic principles of its structure are substantiated.

Key words: linguistic dimension, anatomical terminology, cognitive and onomasiological modeling, terminological nest, derivative formants.

В представленной статье акцентировано внимание на необходимости когнитивно-ономасиологического переформатирования подходов к освоению различных терминологических систем, в частности анатомической терминотерминосистемы. Рассмотрен вопрос релевантности создания терминологического глоссария «ОНТОЛОГИЯ СХОДСТВА» как интегрированного справочного издания по анатомической терминологии с учетом особенностей лингвального измерения функционирования терминологических единиц. Представлено теоретическое обоснование проекта терминологического глоссария и изложено базовые принципы его построения.

Ключевые слова: лингвальное измерение, анатомическая терминология, когнитивно-ономасиологическое моделирование, терминологическое гнездо, деривационные форманты.

Ретроспективний аналіз мовознавчих студій свідчить про наявність у лінгвістичній науці тенденцій до перманентної модифікації наукових напрямів та поступової зміни наукових парадигм. Так, свого часу на зміну глотоцентричній парадигмі прийшла антропоцентрична, поставивши в центр уваги лінгвістів мовну особистість та зробивши мову засобом наукового пізнання. Однак, проникаючи чим далі в номінативні сутності, особливо в межах когнітивного мовознавства, вчені все частіше апелюють до думки про «мовний вимір як вимір існування людини», тобто про одночасне існування онтологічного світу та лінгвального, створеного мовою. «Світ, створений мовою, і є світом людського існування» [7, с. 83].

Звісно, таке переформатування погляду на взаємозв'язок понять «людина» і «мова» не могло не вплинути на підходи до вивчення термінології. Загальний рівень розвитку сучасного інформаційного суспільства та ступінь накопичення медичних знань вимагає перегляду підходів до опанування різних термінологічних систем, зокрема це стосується й анатомічної терміносистеми.

Метою пропонованої розвідки є підготовка теоретичного підґрунтя проекту термінологічного глосарію «ОНТОЛОГІЯ ПОДІБНОСТІ» як інтегрованого довідкового видання з анатомічної термінології.

Зазначена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- аналіз наукової літератури з питань способів вираження значення «подібність» у анатомічній термінології;
- обґрунтування необхідності створення інтегрованого довідкового видання «ОНТОЛОГІЯ ПОДІБНОСТІ»;
- окреслення базових принципів будови «ОНТОЛОГІЇ ПОДІБНОСТІ».

Ніщо так яскраво не може продемонструвати особливості природної дихотомії людини й мови, як їхній симбіоз у межах термінологічних систем. Наука – це та сфера людської діяльності, де когніція постає перед нами в «чистому вигляді». Саме в науковій сфері «когніція є центральним поняттям, яке позначає пізнавальний процес або сукупність психічних (ментальних) процесів сприйняття, категоризації, мислення, мови. Вона охоплює всі процеси, в ході яких сенсорні дані трансформуються, надходячи до мозку і перетворюються у вигляді ментальних репрезентацій різного типу (категорії, образи, фрейми, скрипти тощо), щоб у потрібний час бути активізованими відповідно до діяльності» [2, с. 153].

Когнітивна система людини налаштована на перманентний пошук подібностей і відмінностей, на компаративний аналіз усіх об'єктів та явищ, на узагальнення та диференціацію отриманого досвіду. Для медичної концептосфери компаративний аналіз та номінація наукових об'єктів і понять через їхню схожість стають одним із найактуалізованіших способів термінотворення. Саме цей процес номінації через подібність і є особливо природним для людини, яка сприймає мову як частину себе та свого світу, і саме мова дає їй для цього цілий арсенал засобів: метафори, суфікси, багатозначність, семантична деривація тощо. Та чи не вона (мова) тим самим програмує нас на цей суцільний пошук «подібності»?

Когнітивні студії з анатомічної термінології переважно мають за мету пошук відповіді на ключове питання про те, як саме фахівець пізнає науковий об'єкт та як його когнітивно-концептуальна система репрезентує інформацію про цей об'єкт. Для термінологів важлива, актуальна інформація про ознаки цього об'єкта, що вербалізовані в слові-терміні. Для фахівців-медиків, навпаки, більш релевантною є інформація про розташування об'єкта, його положення відносно осей та площин, його функціональне призначення тощо. Саме тому в описах анатомічних об'єктів нерідко бракує відомостей, що могли б допомогти зрозуміти характер мотивації вибору назви й тим самим полегшити засвоєння матеріалу через установлення взаємозв'язку слова, образу і поняття. Саме такий підхід дозволив би сприяти оптимізації навчального процесу та забезпеченню реальної міждисциплінарної інтеграції (латинська мова та медична термінологія/анатомія людини).

Під час проведення лінгвістичних розвідок із медичної термінології, зокрема вивчення питання про способи вираження значення «подібність» у анатомічній термінології, і виникла ідея про необхідність створення інтегрованого довідкового видання, яке могло б об'єднати в собі термінологічні одиниці зі значенням

«подібності», розглянуті крізь призму їхнього лінгвального існування із застосуванням когнітивно-ономасіологічних значеннєвих моделей. Таким довідником може стати термінологічний глосарій «ОНТОЛОГІЯ ПОДІБНОСТІ», що міститиме результати лінгвального аналізу та когнітивно-ономасіологічної систематизації термінів з опорним компонентом «подібний» у поєднанні із суто науковими описами анатомічних об'єктів.

Необхідно зазначити, що для анатомічної термінології найбільш затребуваними способами творення термінів зі значенням «подібності» є метафора та суфіксація. Саме тому передбачено структуру глосарію за двома розділами: Розділ I. Суфіксація. Розділ II. Метафора.

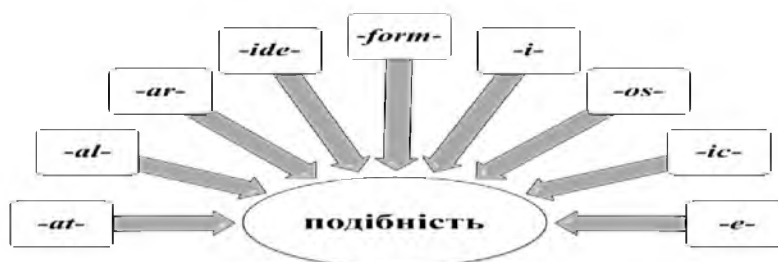
Питання використання метафори як засобу пізнання та вербалізації отриманих наукових знань є достатньо висвітленим у лінгвістичних працях [1; 3; 4]. Отже, на наш погляд, цей напрям дослідження «подібності» потребує скоріше систематизації в межах довідників, аніж подальшого лінгвістичного студіювання.

Суфіксація ж як загальний спосіб термінобудови також нерідко стає об'єктом наукових розвідок [5; 6; 8]. Однак відособлене вивчення суфіксації як засобу вираження конкретного значення, зокрема значення «подібності», залишається наразі актуальним і потребує подальшого глибшого вивчення з когнітивно-ономасіологічних позицій.

Проведений когнітивно-ономасіологічний аналіз термінів з опорним компонентом «подібний» дозволив розробити низку номінативних моделей, що й будуть покладені в основу першого розділу термінологічного глосарію.

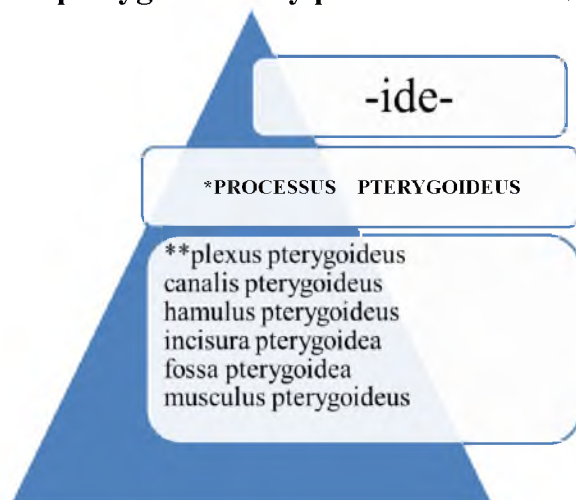
Суфіксація в анатомічній термінології є ономасіологічним засобом вербалізації складових компонентів значення терміна та, відповідно, когнітивним засобом кодування елементів релевантної інформації (ономасіологічних ознак) і глибокої семантичної компресії в значенні терміна. Анатомічні терміни зі спільною ономасіологічною ознакою, вираженою дериваційно або семантично, можуть бути об'єднані в термінологічне гніздо з опорним компонентом. Наразі *термінологічне гніздо* розуміємо як угруповання термінів, об'єднаних спільною ономасіологічною ознакою, вербалізованою через однотипні дериваційні форманти. У терміногнізді виокремлюються афіксальні гнізда відповідно до різновидів актуалізованих формантів. Такий когнітивно-ономасіологічний підхід до впорядкування суфіксальних термінів зі значенням «подібності» дозволяє систематизувати терміни, пов'язані відношеннями дериваційної мотивації значень. Наприклад, у межах термінологічного гнізда з опорним компонентом «подібний» виділяється дев'ять варіативних суфіксальних гнізд із формантами «-ide-», «-form-», «-i-», «-os-», «-ic-», «-e-», «-at-», «-al-», «-ar-».

Модель 1. Термінологічне гніздо з опорним компонентом «подібний»

Когнітивно-ономасіологічний аналіз наповнення афіксальних гнізд показав, що не всі терміни із суфіксами «подібності» дійсно вербалізують це значення. Частина термінологічних одиниць належить верхівці гнізда, актуалізуючи істинну ономасіологічну ознаку «подібність». Інші терміни є термінологічними одиницями периферійного типу, оскільки вони втрачають первинне значення суфікса, змінюючи його на значення «відношення до того анатомічного утвору, який уже подібний до чого-небудь».

Модель 2. Слот «pterygoideus» суфіксального гнізда «-ide-»

У кожному такому суфіксальному гнізді виокремлюються слоти, що містять термінологічні одиниці зі спільним кваліфікативом (у наведеному слоті кваліфікативом є прикметник *pterygoideus*).

У термінологічному глосарії, структурованому за такими моделями, буде доцільним та необхідним надати наукові описи досліджуваних анатомічних об'єктів, тим самим інтегрувавши наукову анатомічну інформацію.

Висновки. Процес номінації анатомічних об'єктів невідривно пов'язаний із когнітивним пошуком способу передачі конкретної анатомічної інформації. Під час такого пошуку водночас задіяні кілька когнітивно-концептуальних механізмів, а надання переваги одному з них залежить значною мірою від особливостей когнітивно-концептуальної системи самого винахідника та актуальних на той момент лінгвальних умов термінотворення.

Опис цих умов і механізмів, моделювання принципів їхньої дії дозволяє проникнути якомога глибше в сутність самого терміна, створюючи додаткове мотиваційне поле для свідомого оперування термінологічними одиницями. Проблема міждисциплінарної інтеграції на сьогодні залишається актуальною, оскільки вивчення латинської анатомічної термінології не може відбуватися відокремлено від вивчення самої анатомії людини. Таким чином, розробка інтегрованих довідкових видань наразі залишається затребуваною.

Перспектива подальших розвідок вбачається в дослідженні формантів розглянутого типу в українській анатомічній терміносистемі, а також розробці самого термінологічного глосарію «Анатомічна термінологія: ОНТОЛОГІЯ ПОДІБНОСТІ. Розділ I. Суфіксація // Розділ II. Метафора».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бражук Ю. Б. Метафоричний компонент у медичній термінології (на матеріалі анатомічних і клінічних термінів) / Ю. Б. Бражук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://philology.knu.ua/librarv/zagal/Studia_Linguistica_6_1/224_22_8.pdf

2. Іванюк Н. Методологічні аспекти поняття когніції в сучасній когнітології / Наталя Іванюк // Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». – К. : Університет «Україна», 2011. – С. 153 – 157.
3. Карбовник І. В. Термін-метафора у субмові медицини (на матеріалі латинських анатомічних та клінічних термінів) / І. В. Карбовник // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. – Львів : ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького, 2014. – Т. 16. – № 2(5). – С. 258 – 261.
4. Кривецький В. В. Особливості застосування сучасної медичної та анатомічної термінології / В. В. Кривецький, О.-М. В. Попелюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/5807-osoblivosti-zastosuvanna-nnva-suchasnoi-medichnoi-ta-anatomicnoi-terminologii>
5. Нашиванько О. В. Ономазиологическая структура лексического гнезда с компонентом «терапия» в терминосистеме медицинской косметологии / О. В. Нашиванько // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». – Дніпро : ДЗ «ДМА», 2017. – № 11. – Вип. 23 (2). – С. 110 –116. – Режим доступу : http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2017_2/17.pdf
6. Орешко О. Українська медична термінологія (розвиток і сучасний стан) / Ольга Орешко. – Врно: MASARYKOVA UNIVERZITA, 2010. – 146 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://is.muni.cz/th/110609/ff_m/diplom_00.pdf
7. Теркулов В. И. Антропоцентрическая парадигма: Что было? Что будет? / В. И. Теркулов // КОГНИЦИЯ, КОММУНИКАЦИЯ, ДИСКУРС: [Электрон. ресурс]. – 2012. – № 5. – С. 74 – 84.
8. Mengel S. Slavische Wortbildung im Vergleich / Svetlana Mengel. – Berlin : LIT Verlag Münster, 2014. – 681 с.

УДК: 811.112.2'42:159.9

Качан Б. М.

ВДНЗУ «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО НІМЕЦЬКОМОВНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто лінгвопрагматичні та стилістичні особливості психологічного німецькомовного дискурсу. Реалізація мовленнєвих актів асертивного, експресивного, директивного та декларативного типів іллокуцій демонструє адресоване реципієнту повідомлення психологічного характеру, яке індукується також і стилістичними засобами.

Ключові слова: *дискурс, психологічний дискурс, іллокуція, мовленнєвий акт.*

The article considers linguopragmatic and stylistic features of psychological German-speaking discourse. The implementation of verbal acts of assertive, expressive, directive and declarative types of illocution demonstrates a psychological message sent to the recipient, which is also indicated by stylistic means.

Key words: *discourse, psychological discourse, illocution, verbal act.*

В статье рассмотрено лингвопрагматические и стилистические особенности психологического немецкоязычного дискурса. Реализация речевых актов асертивного, экспрессивного, директивного и декларационного типов иллокуций демонстрирует отправленное реципиенту сообщение психологического характера, которое индицируется также и стилистическими средствами.

Ключевые слова: *дискурс, психологический дискурс, иллокуция, речевой акт.*

Явище дискурсу широко досліджуване в сучасній когнітивній лінгвістиці та прагматичі. Актуальність аналізу дискурсу крізь призму його адресованості зумовлена все більшим зацікавленням щодо його специфіки (в нашому випадку – німецькомовного психологічного) та застосуванням антропоцентричного підходу до розгляду такого феномена життя, в центрі якого перебуває людина з усіма її